

romezer hallgató részvételével. Megszülettek a tervek az öt éves, valódi egyetemi képesítést nyújtó könyvtárosképzés beindítására is.

A könyvtárosok szakmai szervezetei közül a legkorábban, 1949-ben jött létre az ANABAD (Spanyol Levéltárosok, Könyvtárosok, Múzeológusok és Dokumentátorok Egyesülete), amelynek 1720 tagja és több regionális szervezete van.

A SEDIC (Spanyol Tudományos Dokumentációs és Információs Társaság) 1976-ban alakult, és mintegy ezer tagja van. Van egyesülete Andalúziának és Katalóniának is, és növekszik a regionális szerveződések száma. Összességében mintegy 5 ezer szakember tagja valamilyen szakmai egyesületnek.

1988-ban alakult a FESABID (Spanyol Könyvtárosok, Levéltárosok, Múzeológusok és Dokumentátorok Egyesületeinek Szövetsége).

A spanyol telekommunikációs piac a világon a 12. helyet foglalja el. 1991-ben 64 cég 216 adat-

bázist hozott léte. A terjesztő/termék arány 1:3, ami azt mutatja, hogy Spanyolországban nincsenek nagyszámú adatbázist terjesztő hostok. Jellemző az is, hogy az előállítók általában nem a magánszférából kerülnek ki. Csökkent a tényadatbázisok száma, kisebb a bibliográfiai adatbázisok számának növekedése, nőtt viszont a vegyes típusú adatbázisok száma. Az elmúlt három évben jelentős mértékű növekedés volt a jogi és a közgazdasági adatbázisok terén, mérsékelt növekedés volt tapasztalható a műszaki és természettudományos adatbázisok tekintetében, a társadalomtudományi adatbázisok pedig mérsékelt csökkenést mutattak.

/MAYOL, C.-MASSÍSIMO, A.: Libraries and librarianship in Spain. = IFLA Journal, 19. köt. 2. sz. 1993. p. 131–146./

(Koltay Tibor)

A portugál könyvtárak korszerűsítésének öt meghatározó éve

Mivel a portugál szakemberek még nem publikálták tapasztalataikat, az utóbbi öt év könyvtári korszerűsítési eredményeit a statisztikai adatok, a LIB-2 keretében végzett felmérések (1986 és 1991), valamint saját ismereteik alapján foglalják össze a szerzők.

A fejlődés leginkább a géppel olvasható adatbázisok számának és hozzáférhetőségének növekedésében, az új információs technológiák népszerűsödésében, az információtechnológiai ismeretek gyarapodásában jelentkezik. A legfontosabb irányokat az egyes ágazati rendszerek (pl. ipar, energetika) kialakulása, a Nemzeti Könyvtár számítógépesítésére szánt (ha nem is elégséges) támogatás, a közművelődési könyvtárak fejlesztésének terve (a Könyv és Olvasás Portugál Intézete segítségével), és az ország központi régiójának könyvtári együttműködése (amely jelenleg a DOBIS-LIBIS rendszer bevezetésén munkálkodik) jelzi. Ezek a kezdeményezések komoly beruházásokat is jelentenek, ugyanakkor gyakorlatilag nincs változás az állományépítés, könyvbeszerzés, képzés és továbbképzés terén.

A LIB-2 adatainak felfrissítésekor 238 könyvtár vizsgálatára került sor. A portugál könyvtárak általában kis állománnyal rendelkeznek (csak 6,6%-uk nagyobb 50 ezer címnél), és mindössze három (köztük a nemzeti) könyvtár lépi túl a félmillió kötetet. A könyvtáraknak mindössze 2,1%-ában van kétezernél több kurrens periodikum, az audiovizuális anyagok mennyisége pedig elhanyagolható. A Nemzeti Könyvtár után

a legnagyobb könyvgyűjtemények a közművelődési könyvtárak, majd az egyetemi (felsőoktatási) könyvtárak és a magáncégek szakkönyvtárai következnek.

A két LIB-2 tanulmány adatai között nagy eltérés mutatkozik a számítógépes katalógusok számában: míg 1986-ban (az akkor vizsgált 556 könyvtár közül) 5,57%-ban, 1991-ben (238 könyvtár közül) 41%-ban volt gépi katalógus. Többségük 1988 után keletkezett, és 66,2%-uk ötezernél kevesebb rekordot tartalmaz, s a könyvtári gyűjtemény csak egy részét tárja fel. A Nemzeti Könyvtár gyűjteményeinek már 28%-a szerepel az adatbázisban. Anyagi vagy emberi erőforrások hiánya miatt a többi könyvtár nemigen foglalkozik retrokonverzióval, így az adatbázisok mindössze 5,1%-a növekszik évi 5000 rekordnál többel. A legtöbb könyvtár mikroszámítógépeket használ, amelyeken a PORBASE X.0 fut, egy a nemzeti bibliográfia UNIMARC rekordjainak előállítására kifejlesztett CDS/ISIS alkalmazás. Leggyakrabban a katalógizáló és a kereső funkcióját használják. Néhány könyvtárban működik számítógépes kölcsönző rendszer, ám az nem ISIS-alapú. A portugál könyvtárak anyagi lehetőségei miatt az integrált rendszerek gyakorlatilag nincsenek jelen az országban.

Főként szakkönyvtárakban gyakori a CD-ROM-használat, és a videotex, az e-mail, a távoli adatbázisok elérése sem számít már igazán újdonságnak.

A helyi és központi támogatásoknak köszönhetően a legnagyobb fejlődést a közművelődési könyvtárak érték el. Számos könyvtár használja a PORBASE

programot, sok helyről érhető el a Nemzeti Könyvtár katalógusa. Nincs azonban igazi koordináció a Nemzeti Könyvtár és a közművelődési könyvtárak között, így az igazi nagy áttörés még késik. Az Olvasási Intézet szerint a helyi automatizált rendszeren alapuló, OSI-protokolttal használó regionális adatbázisok jelentenek a megoldást, ám végső döntés még nem született ebben a kérdésben.

A változás magva a Nemzeti Könyvtár gépesítése. Problémák azonban itt is vannak. A havonta alig ezer beérkező köteles példány jelentős részének igencsak kétséges a kulturális vagy tudományos értéke; a könyvtárosi közvélekedés nem veszi tudomásul a technológiai fejlődést; lassú a feldolgozás, a jól megalapozott rutinok is dőcögnek; gyér az érdeklődés, és a felhasználóknak konzervatív nézeteik vannak a nemzeti könyvtári funkciókról. Ebben a közegben semmi lelkesedést nem keltett az az elképzelés, hogy a könyvtár az országos bibliográfiai adatbázis központja legyen. Az Egyesített Online Katalógus azonban igen fontos eszköz, főként egy olyan országban, ahol a bibliográfiai források gyérek és elszórtak. 1980-ban jogszabály tette az Egyesített (Központi) Katalógus felállítását a Nemzeti Könyvtár feladatává, így ennek megteremtése a további automatizálási tervek fontos elemévé vált. A tervet néhány szakember pragmatikus alapon, de az ideális jövőképhez igazodva, a legsürgősebb teendők megjelölésével vázolta fel. A funkciót 1985–86-ban újabb jogszabályok erősítették meg, de a projekt soha nem kapta meg a szükséges munkaerőt. A számítógépesítés céljaként a következőket tűzték ki:

- a Nemzeti Könyvtár katalógusának gépesítése;
- a kurrens nemzeti bibliográfia számítógépesítése, és folyamatos, gyors megjelentetése;
- az Egyesített Online Katalógus létrehozása.

Mindez a Nemzeti Könyvtár nemzeti bibliográfiai intézményi felelősségét jelenti.

A belső megújulással együtt a könyvtárnak dinamikus, vezető, koordináló szervezetté kell válnia, amely új arccal fordul a könyvtári közösség felé, és be tudja tölteni az egyenlők közötti első helyét.

Az 1985-ös fejlemények (az EK Bizottság döntése az ISO/OSI és az ISO 2709 mellett, illetve az IFLA-konferencia hozadékaként az UNIMARC-formátum) arra intették a Nemzeti Könyvtárat, hogy vagy végképp magába zárkózik, vagy nyit a nemzetközi fejlődés irányába. Ennek döntő lépése a CDS/ISIS 1986-os megszerzése volt, ami akkor még be nem látható hatást gyakorolt a portugál könyvtárügyre. A Nemzeti Könyvtár az ISIS országos terjesztője lett, elkészült a portugál fordítás, és az említett PORBASE az UNIMARC-formátumú bibliográfiai rekordok létrehozására, visszakeresésére és forgalmazására. Mivel a portugál könyvtárak számára a nemzetközi szoftverpiac túl drága volt, a CDS/ISIS a legjobbkor jött.

Ugyanebben az időben (1986–1987-ben) kértek arajánlatot a nemzeti adatbázis számítógépesítésére.

1987 júliusában megvásárolták, októberében már installálták a Geac rendszert, így a CDS/ISIS csak néhány hónapig működött a Nemzeti Könyvtár rendszereként, azonban továbbra is használatban maradt, mint a retrokonverziós program eszköze.

Összesen mintegy 450 könyvtár használja (katalogizálásra és visszakeresésre) a PORBASE szoftvert, közülük 60 mágneslemezen megküldi rekordjait a Nemzeti Könyvtárnak, s azok minőség-ellenőrzés és a duplumok kiszűrése után bekerülnek a nemzeti adatbázisba. Ez a közös (ha nem is az osztott katalogizálás fejlett szintjén végzett) tevékenység egy már több mint 350 ezer rekordot tartalmazó, X.25-ön elérhető automatizált katalógust hozott létre. A Nemzetközi Könyvtár pedig további, a PORBASE szoftverrel kompatibilis alkalmazásokat fejlesztett ki: a periodikakezelő CARD-BASE, és a tezaszuskezelő IDEIA rendszert.

Végül is – bár az eredeti szándék nem ez volt – a Nemzeti Könyvtár által megkezdett automatizálás országos méretűvé vált. Ugyanakkor a PORBASE hálózattá válásához hiányoztak a felelősséget meghatározó és megosztó könyvtár- és információpolitikai döntések. Mindazonáltal egy lehetséges hálózat alapstruktúrája létezik, és kommunikációs szinten működőképes is. Számos könyvtár áll folyamatosan (X.25) kapcsolatban a központi számítógéppel, ezek online katalogizálásra is képesek, és részt vállalnak a CLIP projekt munkálataiban. A CLIP (Compatibilização de Linguagens de Indexação em Português) célja, hogy a Nemzeti Könyvtár és a különféle szakterületek könyvtárai együttműködésével létrehozza a PORBASE adatbázis betűrendes tárgyi indexét. Ez egyúttal az együttműködő könyvtárak számára a besorolási adatok egy-egyesítését (authority control) is jelentené.

Sajnálatos módon néhány jelentős könyvtár még nem működik együtt a PORBASE rendszerrel; ez szegényíti az adatbázist, és gyengíti a nemzetközi szintéren való megjelenés súlyát is. A PORBASE kritikája főként a következő kérdésekben fogalmazódik meg: Ki ellenőrzi a rekordokat? Kinek a feladata a minőség-ellenőrzés? Ki felel a rekordok konzisztenciájáért? Ki építi a besorolási adattárakat (authority file)? Ki tartja karban a katalogizálási szabványokat? A centralizált adatbázis mellett szól az ország mérete, az eszközök hiánya, a könyvek mennyisége (mindössze 4–5 millió cím, s ennek egyharmada a Nemzeti Könyvtárban van). Ilyen méretben a központosított rendszer költséghatékonysága nagyobb. Mindazonáltal a Nemzeti Könyvtár tervei, és más könyvtárak céljai között még nem teljes az egyetértés.

/CABRAL, M. L.–LOPES, M.I.: The modernisation of Portuguese libraries – five decisive years. = Program, 26. köt. 3. sz., 1992. p. 249–258./

(Mohor Jenő)